

Олейнікова Л.Г.¹, Веремієнко О.О.², Нагаєць С.В.³, Щерба В.О.⁴

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто сутність, структуру інтелектуального капіталу та визначено роль, яку він відіграє в національній безпеці держави. Виокремлено складові інтелектуального капіталу та національної безпеки України. Визначено взаємозв'язок інтелектуального капіталу та інноваційного розвитку і вплив інтелектуального капіталу на національну безпеку України. Обґрунтовано необхідність розвитку інтелектуального капіталу з метою забезпечення національної безпеки у період російсько-української війни та повосний період.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, національна безпека, національні інтереси, загрози національній безпеці.

Лім. 13.

DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-274-190-195

Oleynikova L.H., Veremieienko O.O., Nahaiets S.V., Shcherba V.O.

INTELLECTUAL CAPITAL AS THE BASIS OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE

The article considers the essence, structure of intellectual capital and defines the role it plays in the national security of the State. The components of intellectual capital and national security of Ukraine are allocated. The relationship between intellectual capital and innovative development and the impact of intellectual capital on the national security of Ukraine are determined. The necessity of development of intellectual capital in order to ensure national security in the period of Russian-Ukrainian wars and the post-war period.

Keywords: intellectual capital, national security, national interests, threats to national security.

Peer-reviewed, approved and placed: 21.04.2024.

Постановка проблеми. Останні події в Україні змушують звертати більше уваги на національну безпеку держави. Провокації ворожих сторін підривають впевненість наступних поколінь, а поява нових стандартів змушують розвиватись та залишати свій вклад в краще майбутнє. Тому зростає необхідність захищати інтелектуальний капітал країни від негативних факторів як зовнішнього, так і внутрішнього впливу, захищеність якого є базовою умовою захисту національної економіки та її складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпека людського розвитку – це насамперед безпека інтелектуального багатства людини. Тож економісти-науковці досліджують вплив інтелектуального капіталу на національну безпеку держави, а саме: Бутнік-Сіверський О. Б. [1, 2, 3], Витвицька О.В. [4], Кендохов О.В. [5], Кобелева Т.О. [4, 7], Ковальчук С.В. [4], Кучинський В.І. [7], Марченко О.С. [6], Маслак О.І. [7], Перерва П.Г. [4, 7], Ревак І.О. [8], Чухно А.А. [9].

¹ Academy of Financial Management. Ukraine.

² Zaporizhzhya National University. Ukraine.

³ Consultant on Management, Financial Affairs and Insurance. Ukraine.

⁴ Zaporizhzhya National University

Відомий науковець з інтелектуальної власності Бутнік-Сіверський О. Б. дослідив та запропонував методологію оцінки вартості майнових прав інтелектуальної власності (ІВ) і їх практичні аспекти застосування [1]. Важливими аспектами в дослідженнях Бутніка-Сіверського О. Б. є питання управління активами ІВ у бізнесі.

Важливе місце в наукових дослідженнях посідають праці Петра Григоровича Перерви, який дослідив проблемні питання формування та управління інтелектуальним капіталом [4, 7].

Але не вирішеними залишаються питання впливу інтелектуального капіталу на національну безпеку України. Особливо важливим є це питання в період російсько-української війни.

Мета дослідження. Дослідити взаємозв'язок інтелектуального капіталу та інноваційного розвитку і вплив інтелектуального капіталу на національну безпеку України

Основні результати дослідження. Інтелектуальний капітал – це всі набуті знання, накопичена інформація та виробничий досвід конкретних груп людей.

Інтелектуальний капітал складається з:

- людського капіталу – це знання, вміння та навички працівників;
- інтелектуальної власності – авторське право та суміжні з ним права;
- інформаційних ресурсів – збір певних даних для прийняття правильних рішень;
- зв'язків та мереж – робочі зв'язки та мережі, які сприяють обміну даними та інформацією;
- мистецтва та літератури, які є важливими для національної ідентичності та самоусвідомлення.

Інтелектуальна складова системи національної безпеки визначається сукупністю багатьох факторів, які впливають на інтелект нації, формуючи певний світогляд та культуру поведінки.

Національна безпека – захист життєво важливих інтересів людини та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності народу.

Загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [10].

Формування інтелектуального капіталу вимагає інновацій та технічного прогресу як в підприємстві, так в освіті та науці. Саме завдяки йому розвиток держави не стоїть на місці. Він сприяє розвитку галузей і створенню робочих місць, що має велике значення для економічної стійкості країни. Це спонукає громадян прагнути кращого та розробляти новинки, які понесуть позитивний вплив ще на багато поколінь вперед та стимулюють досягнення переваг в галузях науки та технологій.

Інновації мають значний вплив на бізнес-середовище України. Вони сприяють підвищенню ефективності, продуктивності та конкурентоспро-

можності бізнесу. Інновації допомагають бізнесу оптимізувати свої процеси та витрати, виготовляти більше якісної продукції або надавати більше послуг за менший час, які відповідають потребам споживачів. Проте, інноваційні проекти часто вимагають значних інвестицій, що може призвести до зростання витрат для бізнесу. Не всі інноваційні проекти успішні. Успіх інноваційного проекту залежить від багатьох факторів, зокрема, від відповідності інновації потребам ринку та від наявності необхідних ресурсів.

Уряд країн впроваджує ряд заходів для підтримки розвитку інновацій в бізнес-середовищі. Зокрема, уряд надає субсидії та гранти на інноваційні проекти, а також створює умови для розвитку підприємництва. Онлайн-торгівля дозволяє бізнесу економити на витратах на оренду торгових площ і персонал. Штучний інтелект та машинне навчання використовуються для автоматизації процесів і підвищення продуктивності праці. Екологічні технології дозволяють бізнесу зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище. Держави розвивають активну стартап-екосистему, яка базується на інноваціях. Молоді компанії створюють новаторські продукти та послуги, що залучають інвестиції та створюють нові робочі місця. Інновації змушують підприємства переглянути свої бізнес-моделі. Нові технології дозволяють створювати або оптимізувати існуючі процеси.

Інвестори зацікавлені у компаніях, які активно впроваджують інновації. Інноваційні проекти та стартапи можуть отримати фінансову підтримку від інвесторів. Інновації в освіті допомагають покращити якість підготовки кадрів. Вищі навчальні заклади та курси з інноваційних технологій допомагають підготувати кваліфіковану робочу силу. Також вони сприяють розвитку галузей, таких як інформаційні технології, агропромисловість, медицина, енергетика та інші. Інновації в країнах сприяють створенню нових можливостей для підприємств та споживачів, а також сприяють модернізації економіки країн. Держави активно співпрацює з міжнародними партнерами та підприємствами, що сприяє виходу на міжнародні ринки та розвитку експорту інноваційних продуктів. Інноваційні підприємства можуть отримати фінансову підтримку від державних та приватних інвесторів, що допомагає їм залучити кошти для розвитку та масштабування.

Регуляція та стимулювання інновацій в Україні здійснюється за допомогою певних заходів. Наприклад, в країнах діє низка законодавчих актів, які регулюють відносини у сфері інновацій. До них належать: Закон «Про інноваційну діяльність», Закон «Про державну підтримку малого підприємства», Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» [11, 12, 13]. Ці закони встановлюють правові засади для розвитку інноваційної діяльності, а також визначають права та обов'язки учасників інноваційного процесу.

Уряд держав надає різноманітну підтримку розвитку інновацій. Зокрема це гранти та субсидії на інноваційні проекти, створення інноваційних об'єднань підприємницьких структур та технопарків, підготовка кадрового потенціалу для інноваційної діяльності. Ця підтримка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності.

В даних країнах розвивається інноваційна інфраструктура, яка включає: інноваційні центри та парки, інноваційні акселератори та інкубатори,

інноваційні фонди. Ця інфраструктура надає підтримку інноваційним компаніям та підприємцям. Наприклад, у 2023 році в Україні було створено Національний фонд інновацій, який надає гранти та субсидії на інноваційні проекти. Також в Україні діє програма "Стартап-UA", яка надає підтримку стартапам на початковому етапі розвитку. Створюються інноваційні кластери, які об'єднують підприємства, наукові установи та освітні організації для спільної розробки та впровадження інновацій.

Країни активно розвивають свою легіслативну базу, що стосується інновацій. Законодавство про інновації, патенти та авторські права регулюються, щоб захистити інтелектуальну власність та сприяти інноваційній діяльності. Держави мають значущий науковий потенціал, і створення сприятливих умов для досліджень та розвитку нових технологій, що є важливим аспектом стимулювання інновацій. Розвиток освіти у галузі інженерії та технологій грає ключову роль у цьому. Уряд країн надає фінансову підтримку інноваційним підприємствам через різні програми та гранти. Це допомагає стартапам та інноваційним підприємствам отримати необхідні ресурси для розвитку. Також вони активно співпрацюють з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом та фінансової підтримки проектів в галузі інновацій. Залучення інвестицій для розвитку інновацій є важливим аспектом. Уряд та бізнес спільнота активно працюють над створенням сприятливих умов для інвестицій у стартапи та інноваційні проекти. Розвиток інноваційної культури важливий для стимулювання інновацій. Навчання, освіта та популяризація інновацій грають важливу роль у цьому процесі.

Країни активно розвивають цифрову інфраструктуру та сприяють впровадженню цифрових інновацій в різних сферах життя, включаючи бізнес. Це включає в себе цифрові платформи, електронні сервіси та інші технології. Держави розвивають галузеві інноваційні стратегії для певних галузей, таких як інформаційні технології, зелена енергія, медицина та інші. Ці стратегії сприяють спрямуванню зусиль на певні напрямки розвитку. Взаємодія між державним сектором та приватним бізнесом в галузі інновацій є важливим для створення сприятливого середовища для розвитку інновацій.

Усі ці заходи спрямовані на створення сприятливого клімату для інновацій бізнес-середовищу, залученню інвестицій у нові технології та забезпеченню сталого розвитку країн.

Також певні нововведення стають особливістю держави, що показує сильні сторони України та забезпечує співпрацю з іншими країнами.

Невід'ємною частиною є знання та кваліфікація у галузі кіберзахисту для запобігання кібератак та захисту інформаційних ресурсів.

Інтелектуальний капітал є важливою цінністю українського народу. Саме він є носієм єдності людей та суверенітету влади в Україні. Також він визначає потреби суспільства та держави, захищає їх інтереси. Формує надійні механізми, які спрямовані на захист інтелектуальної діяльності та об'єктів цієї власності, долає інтелектуальну кризу в суспільстві.

Висновок. Інтелектуальний капітал забезпечує впевненість громадян в майбутньому, зміцнює їх рівень життя, спонукає розвиватись та розкривати

свої найкращі якості, не піддаватись негативному впливу з боку інших сторін, створює інструменти для подолання проблем та загроз, виступає важливим чинником збереження та примноження інтелекту нації. В той самий час, інтелектуальний капітал визначає особливості держави, захищає та підвищує економічний стан в країні, дає можливість мати більший вплив на світовій арені та брати активну участь у міжнародних відносинах.

1. Бутнік-Сіверський О. Б. Методологія оцінки вартості майнових прав інтелектуальної власності та практичні аспекти її застосування : монографія / О. Б. Бутнік-Сіверський ; НДІ ІВ НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2020. 344 с. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/2222ccc8-3281-4c3b-9905-5c2ff2fdcc8d/full>

2. Бутнік-Сіверський Олександр Борисович. Управління активами ІВ у бізнесі. Літня школа з інтелектуальної власності. 2016. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-64530366/64530366>

3. Бутнік-Сіверський О. Б. Практичний посібник з оподаткування нематеріальних активів [Текст] : наук.-практ. вид. / О. Б. Бутнік-Сіверський [та ін.] ; ред. О. Б. Бутнік-Сіверський ; Державне патентне відомство України. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. 347 с. Бібліогр.: с. 77-84.

4. Кобелева Т.О., Витвицька О.В., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». 2022, 1/25. С. 52-57.

5. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом : монографія / О.В. Кендюхов. Донецьк : ДонУЕП, 2008. 363 с.

6. Марченко О.С. Інтелектуальна безпека у вимірі економіки знань / О.С. Марченко // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Х. : Право, 2012. № 1 (8). С. 278-279.

7. Petro Pererva, Volodymyr Kuchynskyi, Tetiana Kobielieva, Andriy Kosenko, Olga Maslak. Economic substantiation of outsourcing the information technologies and logistic services in the intellectual and innovative activities of an enterprise. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2021. 112 p. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=gUTBc84AAAAJ&csstart=20&pagesize=80&citation_for_view=gUTBc84AAAAJ

8. Ревак І.О. Інтелектуальна база – невід’ємна складова національної безпеки України. Електронний ресурс. URL: <https://cybersafetyunit.com/intelektualna-bezpeka-nevid-yemna-skladovatsionalnoyi-bezpeki-ukrayini/>

9. Чухно А.А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А.А. Чухно // Економіка України. 2002. № 11. С. 48–55

10. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 8068-1 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

11. Закон «Про інноваційну діяльність». № 2003 від 14.01.2013. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG1JN00A>

12. Закон «Про державну підтримку малого підприємства». N 4618-VI (4618-17) від 22.03.2012, ВВР, 2013, N 3, ст.23 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text>

13. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність». 2016, № 3, ст.25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

1. Butnik-Siverskyi O. B. Metodolohiia otsinky vartosti mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti ta praktychni aspekty yii zastosuvannia : monohrafiia / O. B. Butnik-Siverskyi ; NDI IV NAPrN Ukrainy. – Kyiv : Interservis, 2020. 344 s. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/2222ccc8-3281-4c3b-9905-5c2ff2fdcc8d/full>

2. Butnik-Siverskyi Oleksandr Borysovykh. Upravlinnia aktyvamy IV u biznesi. Litnia shkola z intelektualnoi vlasnosti. 2016. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-64530366/64530366>

3. Butnik-Siverskyi O. B. Praktychnyi posibnyk z opodatkovannia nematerialnykh aktyviv [Tekst] : nauk.-prakt. vyd. / O. B. Butnik-Siverskyi [ta in.] ; red. O. B. Butnik-Siverskyi ; Derzhavne patentne vidomstvo Ukrainy. K.: Vydavnychi Dim "In Yure", 2000. 347 s. Bibliohr.: c. 77-84.

4. Kobieliava T.O., Vytvytska O.V., Pererva P.H., Kovalchuk S.V. Stratehichne upravlinnia rozvytkom pidpriemstva na zasadakh intelektualnoi vlasnosti. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut». 2022, 1/25. S. 52-57.
5. Kendiukhov O.V. Efektyvne upravlinnia intelektualnym kapitalom : monografii / O.V. Kendiukhov. Donetsk : DonUEP, 2008. 363 s.
6. Marchenko O.S. Intelektualna bezpeka u vymiri ekonomiky znan / O.S. Marchenko // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Serii: Ekonomichna teoriia ta pravo : zb. nauk. pr. / Natsionalnyi universytet "Iurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho". Kh. : Pravo, 2012. № 1 (8). S. 278-279.
7. Petro Pererva, Volodymyr Kuchynskiy, Tetiana Kobieliava, Andriy Kosenko, Olga Maslak. Economic substantiation of outsourcing the information technologies and logistic services in the intellectual and innovative activities of an enterprise. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2021. 112 r. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=gUTBc84AAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=gUTBc84AAAAJ
8. Revak I.O. Intelektualna baza – nevidiemna skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Elektronnyi resurs. URL: <https://cybersafetyunit.com/intelektualna-bezpeka-nevid-yemna-skladova-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini/>
9. Chukhno A.A. Intelektualnyi kapital: sutnist, formy i zakonmirmosti rozvytku / A.A. Chukhno // Ekonomika Ukrainy. 2002. № 11. S. 48–55
10. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy» № 8068-1 vid 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
11. Zakon «Pro innovatsiinu diialnist». № 2003 vid 14.01.2013. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG1JN00A>
12. Zakon «Pro derzhavnu pidtrymku maloho pidpriemstva». N 4618-VI (4618-17) vid 22.03.2012, VVR, 2013, N 3, st.23 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text>
13. Zakon «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist». 2016, № 3, st.25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>